

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ВИГРАНКА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

УДК 80:378.02 (043.5)

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Жукова Оксана Анатоліївна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Коваленко Оксана Анатоліївна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри практики англійського
усного і писемного мовлення;

доктор педагогічних наук, професор
Малихін Олександр Володимирович,
Інститут педагогіки НАПН України,
завідувач відділу міжнародних зв'язків та
наукової співпраці.

Захист дисертації відбудеться 27 листопада 2019 р. о 13-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 26 жовтня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Формування мовленнєвої компетентності є невід'ємною складовою навчання кожного фахівця і набуває особливої актуальності в сучасних економічних умовах, оскільки комунікація забезпечує можливість кар'єрного росту та професійного успіху. Конкурентоспроможність випускника закладу вищої освіти суттєво визначається його вмінням встановлювати контакти, організовувати й здійснювати спілкування, і залежить від наявності грамотної усної та писемної мови, знання прийомів мовного впливу. Стандарти третього покоління передбачають формування в здобувачів освіти, зокрема студентів філологічних спеціальностей, ключових і професійних компетентностей, серед яких важливе місце має мовленнєва, яка сприяє швидкому засвоєнню спеціальних знань, допомагає орієнтуватися у специфіці обраного фаху.

Важливість досліджуваної проблеми зумовлена положеннями низки нормативних документів (Закон України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), Концепції Нової української школи (2016 р.) і фундаментальними вітчизняними та зарубіжними працями, присвяченими висвітленню загальнотеоретичних основ формування мовленнєвої компетентності студентів.

Визначаючи ступінь розробленості означуваної проблеми, передусім зазначимо, що аспекти формування мовленнєвої компетентності особистості було розкрито в дослідженнях зарубіжних (Д. Белл, А. Тоффлер) та українських (І. Бех, Н. Бібік, О. Коваленко, М. Львов, С. Омельчук, В. Пасинок, О. Савченко) науковців. Зокрема, організації освітнього процесу студентів різних спеціальностей, теоретичним і практичним питанням компетентнісного підходу до професійного розвитку особистості присвячені праці І. Гавриш, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зязюна, Є. Кулик, Л. Кравченко, О. Малихіна, Л. Нічуговської, Т. Поясок, Ю. Татур, О. Федій, Л. Хомич; сприйняття комунікативної культури й мовленнєвої компетентності як необхідної умови здобуття успіху в усіх галузях життєдіяльності фахівців розкрито в наукових розвідках Н. Волкової, Т. Гончар, І. Зимньої, Н. Косенко, О. Опалюк, М. Пентилюк та ін. Важливе значення мають роботи, де порушено питання тлумачення мовлення як головного чинника формування свідомості й комунікативної культури студентів філологічних спеціальностей: І. Кочан, О. Семенов, С. Шевчук, І. Ющука та ін.; мовленнєва компетентність фахівців у різних видах професійної діяльності досліджена у працях І. Кочан, М. Лісового, С. Максименко, Л. Мацько, В. Пасинок, А. Токарської й ін.

Водночас аналіз наукових праць із порушеної проблеми дає підстави для висновку, що залишаються нерозкритими питання формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Актуальність досліджуваної проблеми посилюється необхідністю виявлення та обґрунтування дидактичних умов, мета реалізації яких – не лише досягти конкретних результатів у навчанні, а й перетворити комунікативний процес на цікавий та захопливий, який, окрім навчальної, виконує також розвивальну та творчо-пізнавальну функції.

Аналіз теоретичних доробок учених дав змогу виявити суперечності в українській системі вищої освіти щодо формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти між:

- сучасними вимогами до організації освітнього процесу студентів філологічних спеціальностей, задекларованими на державному рівні та недостатньою обґрунтованістю концептуальних та методичних основ формування мовленнєвої компетентності здобувачів освіти;

- об'єктивними потребами суспільства в майбутніх фахівцях з високим рівнем сформованості мовленнєвої компетентності та реальним станом вивчення філологічних дисциплін у ЗВО;

- освітнім потенціалом сучасної освіти щодо формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі та відсутністю дидактичних умов щодо забезпечення цього процесу.

Отже, актуальність порушеної проблеми, її недостатня теоретична розробленість, а також необхідність у подоланні виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Сучасні технології та методики професійно-педагогічної підготовки фахівців в освітньому просторі вищих навчальних закладів» (державний р/н № 0117U004837). Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 13 від 17.12.2018 р.).

Об'єкт дослідження: процес навчання студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

Предмет дослідження: сукупність дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Визначити понятійно-термінологічний апарат проблеми, особливості формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

2. Конкретизувати критеріальну базу і рівні сформованості досліджуваної компетентності.

3. Виявити дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

4. Експериментально перевірити реалізацію виявлених дидактичних умов.

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження**:

- *теоретичних*: аналіз, узагальнення, систематизація філософських, психолого-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних авторів із порушеної проблеми з метою визначення суті основних понять дослідження й обґрунтування дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО;

- *емпіричних*: діагностичні (анкетування, опитування, бесіди, контрольні роботи, тестування), обсерваційні (пряме, побічне, включене спостереження, ретроспективний аналіз педагогічного досвіду), прогностичні (експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик), праксиметричні (аналіз продуктів навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей, аналіз передового педагогічного досвіду); педагогічний експеримент для розробки та експериментальної перевірки дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО;

- *статистичних*: методи математичної статистики для обробки експериментальних даних, доведення вірогідності результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що:

- *уперше* теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО (актуалізація мотиваційно-ціннісної основи формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей; створення мовленнєво-інформаційного освітнього середовища для студентів філологічних спеціальностей; здійснення рефлексійної оцінки динаміки результативності сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей);

- визначено особливості формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти у контексті двох структур (внутрішньої (результат мовленнєвої діяльності відповідно до застосування в реальній мовленнєвій ситуації) та зовнішньої (практичне застосування, уміння, здібності, знання, мотивація, емоція, поведінка)).

Конкретизовано критерії та показники сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО: мотиваційний (наявність позитивної мотивації до формування мовленнєвої компетентності), когнітивний (системність і ґрунтовність теоретичних та практичних знань щодо формування мовленнєвої компетентності), операційний (розвиток вмінь, необхідних для організації, здійснення, оцінювання, удосконалення формування мовленнєвої компетентності), особистісно-рефлексійний (самоаналіз та рефлексія); та рівні сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО (високий, середній, низький), що сприяють позитивній динаміці формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей.

Уточнено суть понятійного конструкту «мовленнєва компетентність студентів філологічних спеціальностей» та її структуру.

Подальшого розвитку набули форми, методи та засоби навчання, які сприяють формуванню мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці методичного забезпечення освітнього процесу студентів філологічних спеціальностей, де відбуватиметься ознайомлення фахівців з дидактичним підґрунтям мовленнєвої компетентності, створенні методичних рекомендацій для викладачів, які забезпечують організацію освітнього процесу студентів філологічних спеціальностей щодо формування мовленнєвої компетентності. Отримані теоретико-методологічні результати можуть слугувати концептуальним орієнтиром при укладанні навчальних програм і навчальних посібників, методичних рекомендацій для студентів і майбутніх фахівців філологічних спеціальностей; розширення, доповнення й оновлення змісту навчальних дисциплін «Педагогіка», «Культура спілкування», «Педагогічна майстерність».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 228 від 10.05.2019 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 228 від 03.05.2019 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-560 від 14.06.2019 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1530 від 14.05.2019 р.), Сумського державного університету (довідка № 1363 від 29.05.2019 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/116 від 24.06.2019 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 228 від 10.05.2019 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні положення, результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри педагогіки факультету психології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна упродовж 2015-2019 н. р., під час виступів на конференціях різних рівнів: *міжнародних* «Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики» (Одеса, 2016), «Сучасний вимір психології та педагогіки» (Львів, 2017), «Формування освітнього простору: переваги, ризики, механізми реалізації» (Тбілісі, 2017), «Тенденції розвитку психології та педагогіки» (Київ, 2017), «Modernization of Educational System: World Trends and National Peculiarities» (Каунас, 2018), «Педагогіка в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі» (Бая-Маре, 2018), «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (Київ, 2018), «Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного навчання XXI століття» (Харків, 2018), «Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики» (Одеса, 2018), «Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті» (Харків, 2019), «Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі» (Харків, 2019); *всеукраїнських*: «Актуальні питання методики навчання як

чинника підвищення якості професійної підготовки фахівців у вищій школі» (Харків, 2015), «Підготовка соціального педагога на засадах партнерства» (Харків, 2015), «Розвиток виховної роботи у сучасному вищому навчальному закладі: змістовні домінанти та тенденції» (Харків, 2016), «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників» (Харків, 2016), «Актуальні проблеми психології і педагогіки» (Харків, 2017), «Компетентністний підхід в освіті та професійній діяльності» (Харків, 2018).

Основний зміст дисертації відображено у 24 одноосібних публікаціях, серед яких: 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – в міжнародному періодичному виданні, 17 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань, із них 10 – іноземною мовою) і 8 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, з них основного тексту – 160 сторінок. Робота містить 10 таблиць та 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження та сучасний стан її розробленості, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи; подано відомості про апробацію, застосування результатів наукового пошуку, структуру роботи.

Перший розділ «Формування мовленнєвої компетентності студентів як психолого-педагогічна проблема» обґрунтовано сутність поняття «мовленнєва компетентність», визначено компоненти мовленнєвої компетентності студентів, визначено особливості формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО.

У процесі проведеного аналізу наукових праць встановлено, що впровадження компетентнісного підходу супроводжує широке обговорення в середовищі вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Авдєєва, Н. Бібік, О. Дубасенюк, В. Лозова, О. Овчарук, О. Пометун та ін.). Тому на засадах компетентнісного підходу суть поняття «комунікація» визначено як специфічну форму взаємодії людей у процесі навчально-пізнавальної діяльності за допомогою мови чи інших знакових систем (О. Волченко, Ю. Вторнікова К. Касярум, Л. Міненко, С. Омельчук, С. Скворцова).

Аналіз джерел дисертації надає підстави стверджувати, що дослідження мовленнєвої сфери особистості доводять існування мовної та мовленнєвої компетентностей як окремих структур, відмінних за змістом від мовленнєвої діяльності. Розрізняючи поняття «мовна система» та «мовна організація суб'єкта», Л. Щерба та О. Божович підкреслюють, що система мови переноситься у свідомість суб'єкта неоднозначно, впливаючи в подальшому на мовленнєвий досвід людини, а процес перетворення мовної системи на індивідуальний засіб розвитку студентів філологічних спеціальностей завершується формуванням мовленнєвої компетентності. У межах психології

мовлення компетентність розглядають як сукупність наявних у суб'єктивному досвіді мовних (О. Божович) та мовленнєвих (Ю. Паскевська) знань; при визначенні комунікативної культури мовну та мовленнєву компетентності виділяють із-поміж інших складників окремими структурними одиницями, причому зазвичай мовну компетентність визначають основою мовленнєвої.

На підставі проведеного аналізу наукової літератури (Н. Білоус, Н. Дика, А. Кордонська, М. Орап, О. Штепа та ін.) визначено суть поняття *«мовленнєва компетентність студентів філологічних спеціальностей»* як інтегральну якість здобувача вищої освіти, що містить взаємопов'язані компетентності (мовну, комунікативну, соціокультурну, інформаційну, мовно-культурологічну, психолінгвістичну), сформованість яких характеризується наявністю мотивації та потреб до формування мовленнєвої компетентності, набутими знаннями, уміннями та навичками, передбачає творчий саморозвиток, самореалізацію та рефлексію.

Здійснений теоретичний аналіз наукових джерел щодо формування мовленнєвої компетентності студентів (А. Богуш, А. Залізник, С. Омельчук, В. Пасинок та ін.) сприяв визначенню її *компонентів: ціле-мотиваційний*, який передбачає визначення цілей, мотивів, мотивації, потреб, інтересів, що спонукають до формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладу вищої освіти; *змістовно-операційний*, який включає комплекс знань, необхідний для успішного формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладу вищої освіти, а також комплекс умінь (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні, навчально-комунікативні) та навичок, яких мають набути студенти неможливо закладу вищої освіти щодо самостійного опанування знаннями, уміннями та навичками; *емоційно-вольовий*, що пов'язаний з емоційно-вольовими процесами студента, оскільки будь-яка діяльність не здійснюється без емоцій, вольових зусиль суб'єкта діяльності; *оцінний*, що відстежує процес виконання навчально-пізнавальної діяльності, співвідносить отримані результати із загальноприйнятими нормами, передбачає адекватну самооцінку, критичний аналіз, за допомогою якого студенти філологічних спеціальностей осмислюють власні досягнення.

На основі аналізу наукових праць (Ю. Караулов, Л. Кравець, Л. Мацько, В. Русецький, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.) визначено особливості *організації освітнього процесу студентів філологічних спеціальностей* для педагогічної комунікації в контексті формування їхньої мовленнєвої компетентності. Мовленнєва компетентність студентів філологічних спеціальностей ґрунтується на принципі мовленнєвої спрямованості, що реалізується за допомогою інтерактивних методів та технологій навчання. Особливості формування мовленнєвої компетентності: у контексті двох структур (внутрішньої (результат мовленнєвої діяльності відповідно до застосування в реальній мовленнєвій ситуації) та зовнішньої (практичне застосування, уміння, здібності, знання, мотивація, емоція, поведінка)); в умовах ситуативності, мовленнєвої та мисленнєвої активності,

функціональності, індивідуалізації, новизни та міжкультурного діалогу; у використанні системного підходу навчання як одного з основних засобів методики наукового пізнання; у контексті когнітивно-комунікативного підходу під час різних видів мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, говоріння та письма).

У другому розділі «Обґрунтування дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти» визначено дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО та запропоновано алгоритм їхньої реалізації.

З урахуванням змісту компонентів та визначення особливостей формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО було обґрунтовано дидактичні умови, концептуальну основу яких становлять *акмеологічний, комунікативний, проблемно-технологічний, системно-цілісний та суб'єктно-орієнтований* підходи.

Перша дидактична умова – мотиваційно-ціннісна основа для формування мовленнєвої компетентності – визначена шляхом того, що вона є основою формування стійкої професійної спрямованості, інтересу, позитивного ставлення, мотивації, дієвої установки на набуття професійних знань і вмінь студентів філологічних спеціальностей.

Для сприяння формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей було створено мовленнєво-інформаційне освітнє середовище, що і зумовлює обґрунтування *другої дидактичної умови*. Створене середовище передбачає активне застосування, уміле комбінування й варіювання різноманітних видів діяльності, форм і методів навчання, які забезпечують розвиток професійно важливих знань, умінь і навичок, сприяють виникненню пізнавального інтересу до власної майбутньої професії, підвищенню впевненості в собі, спонукають до постійної оцінки й аналізу особистісних якостей, пошуку та виправленню негативних сторін цього процесу.

Контроль та рефлексійна оцінка є складовою освітнього процесу навчання студентів, які вміють самостійно, творчо мислити, систематично й неперервно поповнювати, оновлювати, коригувати та оцінювати загальні та професійно важливі знання шляхом самоосвіти й самоконтролю при виконанні комплексу спеціально підготовлених пошукових і творчих завдань, що й сприяє введенню *третьої дидактичної умови* – здійснення рефлексійної оцінки динаміки результативності сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей.

Сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей сприятиме розроблений алгоритм реалізації теоретично обґрунтованих дидактичних умов на таких етапах: цільовому, процесуальному, оцінно-результативному (рис. 1).

Цільовий етап реалізації дидактичних умов ставить завдання щодо створення освітнього середовища для формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей у закладі вищої освіти та формування мотивів і цінностей до здійснення мовленнєвої діяльності студентів-філологів.

Метою *процесуального етапу* реалізації дидактичних умов є *визначення дидактичних* (науковості, системності й послідовності навчання, наочності, посиленості та доступності, свідомості й активності, міцності знань) та *методичних* (комунікативної спрямованості, індивідуалізації, ситуативності або контекстуальної зумовленості, професійної спрямованості) *принципів дослідження, компонентів* (ціле-мотиваційний, змістовно-операційний, емоційно-вольовий, оцінний) формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО.

Оцінно-результативний етап реалізації дидактичних умов спрямовано на те, щоб конкретизувати критерії, показники та рівні сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО.

У третьому розділі дисертаційної праці **«Експериментальна перевірка дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі вищій закладів вищої освіти»** описано загальну організацію, етапи проведення і результати педагогічного експерименту з перевірки дієвості реалізації дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО.

Педагогічний експеримент тривав упродовж 2015–2019 рр. на базі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Сумського державного університету, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка зі студентами філологічних спеціальностей і містив три етапи: констатувальний, контрольний та формувальний. На констатувальному етапі педагогічного експерименту окреслено проблему дослідження, сформульовано загальну та робочі гіпотези, встановлено об'єкти дослідження, сформовано вибірку студентів філологічних спеціальностей та зроблено їхній розподіл на експериментальну та контрольну групи; підібрано експериментальні матеріали, визначено методики аналізу та статистичної обробки результатів.

Для проведення педагогічного експерименту було створено експериментальну групу (ЕГ), яка об'єднувала 242 студентів, та контрольну групу (КГ), яка налічувала 243 студенти. Експериментальна робота передбачала перевірку реалізації дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО. У процесі педагогічного експерименту в ЕГ було

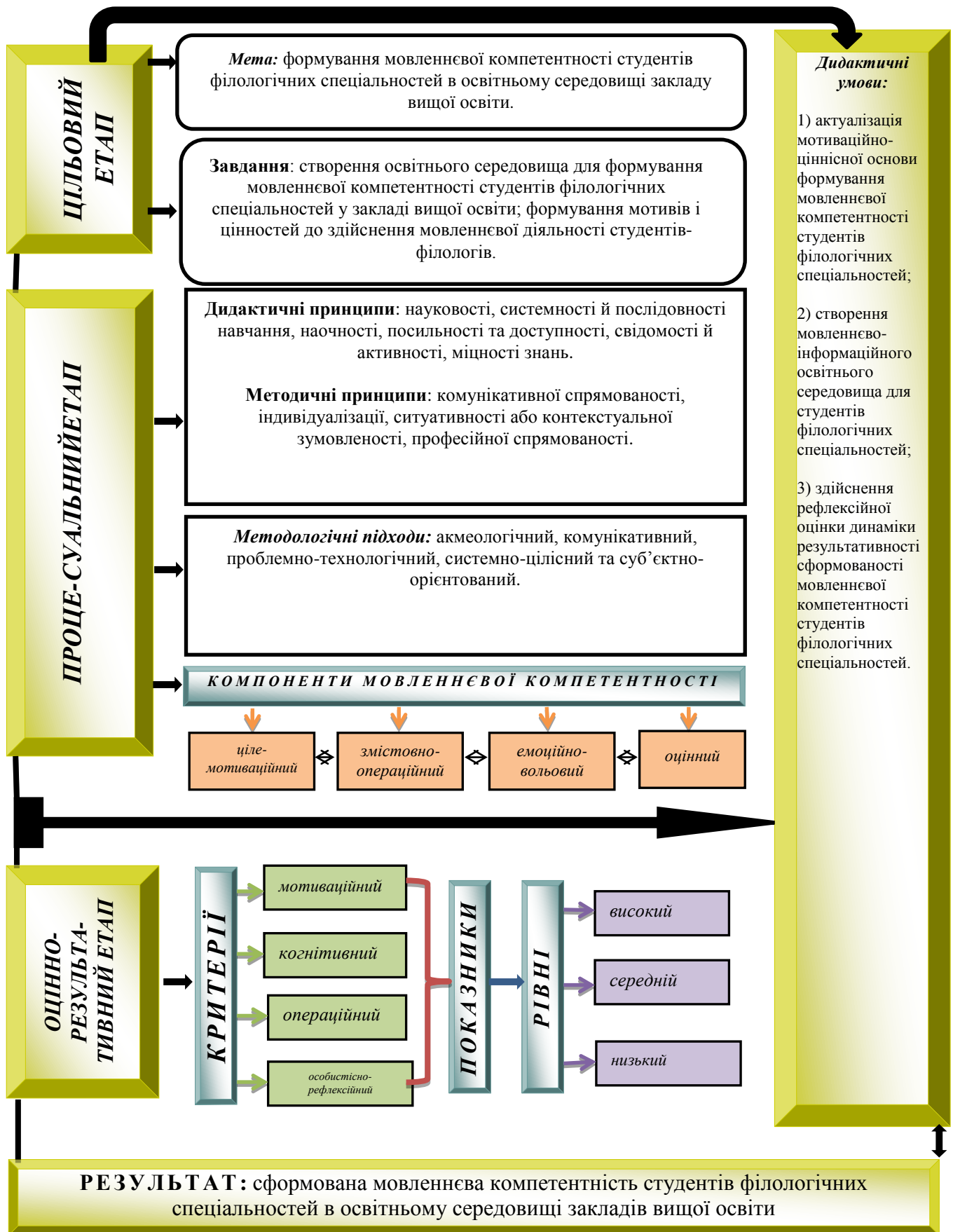

Рис. 1. Алгоритм реалізації дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО

імплементовано розроблені дидактичні умови. Навчальний процес у КГ відбувався традиційно.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було уточнено *критерії та показники*: мотиваційний (наявність позитивної мотивації до формування мовленнєвої компетентності), когнітивний (системність і ґрунтовність теоретичних та практичних знань щодо формування мовленнєвої компетентності), операційний (розвиток умінь, необхідних для організації, здійснення, оцінювання, удосконалення формування мовленнєвої компетентності), особистісно-рефлексійний (самоаналіз та рефлексія); рівні сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО (високий, середній, низький), що сприяють позитивній динаміці формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей.

На формувальному етапі педагогічного експерименту перевірялися обґрунтовані дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО на цільовому, процесуальному та оцінно-результативному етапах розробленого алгоритму.

Реалізація першої дидактичної умови – *актуалізація мотиваційно-ціннісної основи формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей*, відбувалася шляхом створення й розвитку позитивної мотивації до досягнення успіху, професійних мотивів, пізнавальних та професійних інтересів. Для імплементції означеної дидактичної умови запропоновано участь студентів в олімпіадах, науково-практичних конференціях, студентських проектах, проводилося колективне обговорення проблеми під час створення дискусії за такими темами: «Проблеми працевлаштування», «Аналіз перспектив розвитку досліджуваної науки», «Плюси і мінуси освіти в Україні та за кордоном». Професійно орієнтовані дискусії мали таку тематику: «Волонтерські рухи», «Перспективи кар'єрного росту», діалог – обмін враженнями про участь в інтернет форумі, web-семінарі тощо. Перша дидактична умова була реалізована на цільовому етапі, у процесі впровадження якого було досягнуто мети та завдань дослідження.

Для реалізації другої дидактичної умови – *створення мовленнєво-інформаційного освітнього середовища для студентів філологічних спеціальностей* – було здійснено додаткову психолого-педагогічну і методичну підготовку професорсько-викладацького складу; сконструйовано індивідуальні маршрути освоєння навчальної дисципліни «Педагогіка», урахувавши мовленнєві здібності студентів; реалізовано поетапне «занурення» студентів до навчальних і навчально-професійних ситуацій, що сприяли сформованості вмінь дбати про виразність мови (змістову, інтонаційну, візуальну); її правильність (орфоепічну, граматичну, орфографічну, пунктуаційну); чистоту (що не допускає словникового, стильового чи колоритного ультрапуризму, штучності, фальшивого професіоналізму).

Імплементція другої дидактичної умови була орієнтована на розвиток умінь і навичок, що забезпечувало успішне оволодіння студентами

філологічних спеціальностей мовленнєвою комунікаційною діяльністю (уміння ефективно організувати процес спілкування; уміння вступати у діалог, підтримувати та завершувати його; уміння усувати непорозуміння, долати стереотипи) через упровадження в освітній процес рольових та ділових ігор, імітаційних ігор, творчих та інтелектуальних конкурсів, науково-дослідних проектів при вивченні дисциплін «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи» та розробленого спецкурсу «Формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти». Метою спецкурсу було навчити студентів гуманітарних спеціальностей конструювати елементи висловлювань з урахуванням запропонованих мовленнєвих ситуацій, при цьому говорити, запитувати, відповідати, аргументувати, переконувати, висловлювати власну думку.

У процесі проведеного спецкурсу для студентів III курсу було акцентовано увагу на такі ознаки культури професійного мовлення, як-от: змістовність (розкриття суті висловлювання); логічність (послідовне викладення думки); точність (відбір мовних засобів, що найбільше відповідають висловлюваному змісту); правильність (дотримання норм літературної мови); доречність і доцільність (використання мовних засобів відповідно до мети висловлювання й умов спілкування). Під час проведення семінарських занять приділялася значна увага правильному читанню й осмисленню специфіки професійного тексту як способу фіксування, зберігання і забезпечення структурної цілісності мовлення; продукуванню професійних текстів із використанням засобів усного (говоріння, аудіювання) і письмового (письмо як письмове вираження думки, читання) мовлення.

Ця умова була реалізована на процесуальному етапі, на якому було визначено методологічні підходи, загальні дидактичні та методичні принципи формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Для реалізації третьої дидактичної умови – *здійснення рефлексійної оцінки динаміки результативності сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей* було проведено комплексне психолого-педагогічне діагностування мовленнєвих здібностей студентів, що включав контроль, перевірку, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки розвитку; розроблено і застосовано систему діагностичних критеріїв виявлення лінгвістичної обдарованості і показників сформованості мовленнєвої компетентності; відпрацювання навичок емоційної саморегуляції через включення студентів філологічних спеціальностей у групові форми роботи – рольові та ділові ігри, групові дискурси, творчі та інтелектуальні конкурси та студентські науково-практичні конференції. Перевірялася мовна здатність здійснити осмислену професійну комунікацію через наявні мотиви і цілі мовної діяльності; імітації, які створюються за допомогою моделювання реальної ситуації з використанням елементів драматизації; інтерв'ювання, в основі якого лежить система «питання-відповідь», що дозволяє обмінятися особистим досвідом, думками.

Результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії	Показники	Рівні	ЕГ (242 особи)			КГ (243 особи)		
			На початок експерименту	На кінець експерименту	Приріст	I зріз	II зріз	Приріст
Мотиваційний	наявність позитивної мотивації до формування мовленнєвої компетентності	В	2,1	39,2	+37,1	2,5	8,2	+5,7
		С	31,8	52,9	+21,1	32,1	50,2	+18,1
		Н	66,1	7,9	-58,2	65,4	41,6	-23,8
Когнітивний	системність і ґрунтовність теоретичних та практичних знань щодо формування мовленнєвої компетентності	В	2,5	34,3	+31,8	2,1	7,0	+4,9
		С	35,1	64,1	+29,0	36,6	52,5	+15,9
		Н	62,4	1,6	-60,8	61,3	40,5	-20,8
Операційний	рівень якостей, необхідних для організації, здійснення, оцінювання, удосконалення формування мовленнєвої компетентності	В	–	28,9	+28,9	–	4,1	+4,1
		С	31,8	63,2	+31,4	32,5	54,3	+21,8
		Н	68,2	7,9	-60,3	67,5	41,6	-25,9
Особистісно-рефлексійний	самоаналіз та рефлексія	В	–	27,7	+27,7	–	3,7	+3,7
		С	37,2	60,7	+23,5	35,4	51,5	+16,1
		Н	62,8	11,6	-51,2	64,6	44,8	-19,8

Третя дидактична умова була реалізована на оцінно-результативному етапі, на якому було конкретизовано критерії, показники та рівні сформованості мовленнєвої компетентності студентів.

На контрольному етапі педагогічного експерименту засвідчено значне підвищення рівня сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в ЕГ: на 31,3% зростає кількість студентів із високим рівнем сформованості; на 26,3% – із середнім рівнем; на 57,6 % зменшилася кількість студентів філологічних спеціальностей із початковим рівнем сформованості їхньої мовленнєвої компетентності (табл. 1).

За результатами статистичної обробки даних учасників педагогічного експерименту констатовано суттєве підвищення рівнів усіх показників, що вимірювалися. Установлено, що формуванню мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей сприяють визначені дидактичні умови.

Обробка експериментальних даних із застосуванням критерію Пірсона (χ^2) засвідчила наявність статистично вагомих змін в експериментальній групі, що підтвердило правильність висунутої гіпотези ($T_n > T_k$, $12,32 > 5,991$). Динаміка відповідних змін у КГ значно нижча.

Отже, проведене дослідження надає підстави стверджувати про ефективність розроблених та експериментально перевірених дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано практичне вирішення наукової проблеми формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО, що дає підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу наукової літератури визначено понятійно-термінологічний апарат проблеми формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО. Поняття *«мовленнєва компетентність студентів філологічних спеціальностей»* визначено як інтегральну якість здобувача вищої освіти, що містить взаємопов'язані компетентності (мовну, комунікативну, соціокультурну, інформаційну, мовно-культурологічну, психолінгвістичну), сформованість яких характеризується наявністю мотивації та потреб до формування мовленнєвої компетентності, набутими знаннями, уміннями та навичками, передбачає творчий саморозвиток, самореалізацію та рефлексію.

Компонентами формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО є: цілемотиваційний, змістовно-операційний, емоційно-вольовий, оцінний. Визначено особливості формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО: у контексті двох структур (внутрішньої (результат мовленнєвої діяльності відповідно до застосування в реальній мовленнєвій ситуації) та зовнішньої (практичне застосування, уміння, здібності, знання, мотивація, емоція, поведінка)); в умовах ситуативності, мовленнєвої та мисленнєвої активності, функціональності, індивідуалізації, новизни та міжкультурного діалогу; у використанні системного підходу навчання як одного з основних засобів методики наукового пізнання; у контексті когнітивно-комунікативного підходу під час різних видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, говоріння та письма.

2. Конкретизовано критерії та показники сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО: мотиваційний (наявність позитивної мотивації до формування мовленнєвої компетентності), когнітивний (системність і ґрунтовність теоретичних та практичних знань щодо формування мовленнєвої компетентності), операційний (розвиток умінь, необхідних для організації, здійснення, оцінювання, удосконалення формування мовленнєвої компетентності), особистісно-рефлексійний (самоаналіз та рефлексія); та рівні сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО (високий, середній, низький), що сприяють позитивній динаміці формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей.

3. Обґрунтовано дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО: актуалізація мотиваційно-ціннісної основи формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей; створення мовленнєво-інформаційного освітнього середовища для студентів філологічних спеціальностей; здійснення рефлексійної оцінки динаміки результативності формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей. Обґрунтовано алгоритм упровадження дидактичних умов на таких етапах: цільовий, процесуальний, оцінно-результативний.

4. Експериментально перевірено реалізацію дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО на цільовому, процесуальному та оцінно-результативному етапах розробленого алгоритму. Імплементация першої дидактичної умови відбувалася шляхом створення й розвитку позитивної мотивації до досягнення успіху, професійних мотивів, пізнавальних та професійних інтересів. Для упровадження другої дидактичної умови було здійснено додаткову психолого-педагогічну і методичну підготовку професорсько-викладацького складу; сконструйовано індивідуальні маршрути освоєння навчальних дисциплін «Педагогіка» та «Педагогіка вищої школи»; здійснено поетапне «занурення» студентів до навчальних і навчально-професійних ситуацій, що сприяли сформованості вмінь дбати про виразність мови, її правильність, чистоту в процесі вивчення розробленого спецкурсу «Формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти». Для реалізації третьої дидактичної умови було проведено комплексне психолого-педагогічне діагностування мовленнєвих здібностей студентів, що включало контроль, перевірку, накопичення статистичних даних, їхній аналіз, виявлення динаміки розвитку; розроблено і застосовано систему діагностичних критеріїв виявлення лінгвістичної обдарованості і показників сформованості мовленнєвої компетентності.

Експериментально доведено ефективність розроблених дидактичних умов, оскільки в результаті педагогічного експерименту відбулися кількісні зміни показників, які відобразили значущі якісні перетворення у свідомості й поведінці студентів філологічних спеціальностей, що засвідчило суттєву позитивну динаміку сформованості їхньої мовленнєвої компетентності. Статистичним підтвердженням цього стали кількісні показники в експериментальній групі: на 31,3% зростає кількість студентів із високим рівнем сформованості; на 26,3% – із середнім рівнем; на 57,6% зменшилася кількість студентів філологічних спеціальностей із початковим рівнем сформованості їхньої мовленнєвої компетентності. Динаміка змін відповідних показників у контрольних групах значно нижча.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективними для подальших наукових розвідок є питання формування мовленнєвої компетентності студентів нефілологічних спеціальностей в освітньому середовищі ЗВО.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Вигранка Т. В. Мовленнєва компетентність – основа сучасної підготовки майбутніх педагогів гуманітарних спеціальностей. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Вип. 39. Харків: Видавничий центр ХНУ, 2016. С. 45-49.
2. Вигранка Т. В. Мовна компетентність як одна із складових академічної освіти фахівців гуманітарного профілю. *Вісник Черкаського університету (Серія «Педагогічні науки»)*. Вип. № 5. Черкаси, 2016. С. 35-40.
3. Вигранка Т. В. Модальність мовленнєвої компетентності у процесі підготовки майбутніх філологів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Вип. № 27 (37). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 32-35.
4. Вигранка Т. В. Підготовка майбутніх філологів у системі вищої професійної освіти на основі компетентнісного підходу. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Вип. 40. Харків: Видавничий центр ХНУ, 2017. С. 40-45.
5. Вигранка Т. В. Мовленнєва компетентність викладача як складова авторитету педагога в контексті історичної спадщини А. С. Макаренка. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Вип. 41. Харків: Видавничий центр ХНУ, 2017. С. 38-49.
6. Вигранка Т. В. Форми, методи і засоби реалізації дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Вип. 3. Слов'янськ: ДОІППО, 2018. С. 36-49.
7. Vygranka T. The Features of Formation of Speech Competence of Future Philologists in The Educational Process of Institution of Higher Education. *Web of Scholar: International Academy Journal*. № 5 (35). Warsaw (Poland): RS Global Sp. z O.O., May 2019. S. 26-30.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Вигранка Т. В. Сучасні тенденції викладання іноземних мов майбутнім фахівцям негуманітарних вищих навчальних закладів. *Актуальні питання методики навчання як чинника підвищення якості професійної підготовки фахівців у вищій школі: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Харків, 11 листопада 2015). Харків: ХГПА, 2015. С. 39-41.
9. Сучасний стан професійно-зорієнтованого іншомовного навчання у підготовці майбутніх фахівців нефілологічного профілю. *Підготовка соціального педагога на засадах партнерства: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Харків, 24 листопада 2015). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. С. 58-59.
10. Вигранка Т. В. Аспекти прояву модальності мовленнєвої компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх філологів. *Розвиток виховної роботи у сучасному вищому навчальному закладі: змістовні*

домінанти та тенденції: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 22 листопада 2016). ХГПА, 2016. С. 64-66.

11. Вигранка Т. В. Комуникативна компетентність сучасних педагогів мовних дисциплін у вищих навчальних закладах. *Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників*: матеріали 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 травня 2016). НТУ «ХП», 2016. Ч. 2. С. 31-38.

12. Вигранка Т. В. Мовленнєва компетентність як базовий показник професійної компетенції майбутніх викладачів. *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16-17 грудня 2016). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С. 63-64.

13. Вигранка Т. В. Лінгвістичний компонент компетентісного підходу навчання студентів філологічних дисциплін: аспекти прояву. *Сучасний вимір психології та педагогіки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 26-27 травня 2017). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 92-93.

14. Вигранка Т. В. Сучасні освітні проекти в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Формування освітнього простору: переваги, ризику, механізми реалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Тбілісі, Грузія, 29 вересня 2017). Tbilisi: Baltija Publishing. С. 144-147.

15. Вигранка Т. В. Формування соціально-культурної компетентності майбутніх філологів у процесі підготовки в класичних університетах України. *Актуальні проблеми психології і педагогіки*: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 10-11 листопада 2017). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2017. С. 55-57.

16. Вигранка Т. В. Формування інформаційної компетентності майбутніх філологів у процесі підготовки в класичних університетах України. *Modernization of Educational System: World Trends and National Peculiarities*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Каунас, Латвія, 23 лютого 2018). Kaunas: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2018. С. 55-57.

17. Вигранка Т. В. Методичні аспекти формування англomовної компетентності майбутніх філологів у процесі професійної підготовки. *Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19-20 квітня 2018). Харків: Видавничий центр ХНУ, 2018. С. 39-42.

18. Вигранка Т. В. Методологія іншомовного навчання майбутніх філологів: комуникативна методика. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листопада – 1 грудня 2018). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2018. С. 78-79.

19. Вигранка Т. В. Мовленнєва компетентність як основа професійної компетентності майбутніх філологів. *Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного навчання XXI століття*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 7-8 грудня 2018). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2018. Ч. 2. С. 6-7.

20. Вигранка Т. В. Психолінгвістична компетентність майбутніх філологів. *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса 14-15 грудня 2018). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. Ч. 2. С. 16-17.

21. Вигранка Т. В. Формування мовленнєвої компетентності як складової педагогічної майстерності майбутніх фахівців філологів. *Тенденції розвитку психології та педагогіки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3-4 листопада 2017). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 35-36.

22. Вигранка Т. В. Дидактичні особливості реалізації компетентнісного підходу у навчанні майбутніх філологів. *Педагогіка в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Бая–Маре, Румунія, 1-22 грудня 2018). Baia Mare: Izdevniceiba «Baltija Publishing», 2019. С. 144-146.

23. Вигранка Т. В. Компетентнісний підхід в організації підготовки майбутніх філологів. *Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11-12 квітня 2019). Харків: ФОП Бровін О. В., 2019. С. 29-31.

24. Вигранка Т. В. Реалізація дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей. *Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 травня 2019). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. С.54-55.

АНОТАЦІЯ

Вигранка Т. В. Дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

У дисертації розкрито суть поняття «мовленнєва компетентність студентів філологічних спеціальностей»; визначено особливості її формування. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти; конкретизовано критерії, показники та рівні сформованості мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, студенти філологічних спеціальностей, мовленнєва компетентність, формування, дидактичні умови, освітнє середовище.

Выгранка Т. В. Дидактические условия формирования речевой компетентности студентов филологических специальностей в образовательной среде высших учебных заведений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2019.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования речевой компетентности студентов филологических специальностей в образовательной среде высших учебных заведений.

В диссертации раскрыто суть понятия «речевая компетентность студентов филологических специальностей»; определены ее особенности. Теоретически обосновано и экспериментально проверено реализацию дидактических условий формирования речевой компетентности студентов филологических специальностей в образовательной среде высших учебных заведений; конкретизированы критерии, показатели и уровни сформированности речевой компетентности студентов филологических специальностей в образовательной среде высших учебных заведений.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, студенты филологических специальностей, речевая компетентность, формирование, дидактические условия, образовательная среда.

ANNOTATION

Vyhranka T. V. The Didactic Conditions of Speech Competence Formation of Students of Philological Specialties in Educational Environment of Higher Education Institutions. – Manuscript.

Dissertation for Candidate of Pedagogical Science Degree in 13.00.09 Specialty – theory of Education. – Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2019.

The dissertation is a theoretical and experimental study of didactic conditions of speech competence formation of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions.

Based on the scientific literature analysis, the conceptual and terminological apparatus of the problem of speech competence formation of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions was determined. The essence of the concept of "speech competence of students of philological specialties" is defined as an integral quality of a higher education applicant, which includes interconnected competences (linguistic, communicative, socio-cultural, informational, linguistic and cultural, psycholinguistic), the formation of which is characterized by motivation and needs of speech competence formation, acquired knowledge, skills, implies its creative self-development, self-realization and reflection.

The components of speech competence formation of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions are: target-motivational, content-operational, emotional-volitional, evaluative. The peculiarities

of speech competence formation of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions are distinguished: in the context of two structures (internal and external); in the context of situationalism, speech and thinking activity, functionality, individualization, novelty and intercultural dialogue; in using a systematic approach of teaching as one of the main tools of the method of scientific knowledge; in the context of a cognitive and communicative approach during different types of speech activity: reading, listening, speaking and writing.

The criteria and indicators of speech competence formation of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions are specified: motivational (presence of positive motivation for speech competence formation) cognitive (systematic and soundness of theoretical and practical knowledge regarding speech competence formation), operational (skills development, necessary for organizing, implementation, evaluation, improvement of speech competence formation), personality-reflection (introspection and reflexes) I); and the levels of speech competence development of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions (high, medium, low), which contribute to the positive dynamics of speech competence formation of students of philological specialties.

The didactic conditions of speech competence formation of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions have been determined: actualization of motivational and value basis of speech competence formation of students of philological specialties; creation of speech and informational educational environment for students of philological specialties; realization of reflective dynamics assessment of speech competence performance of students of philological specialties. The algorithm of stages of didactic conditions realization is substantiated: target, procedural, evaluative and effective.

The realization of didactic conditions of speech competence formation of students of philological specialties in educational environment of higher education institutions at the target, theoretical and procedural, and evaluative and effective stages of the developed algorithm was experimentally tested. The realization of the first didactic condition is actualization of the motivational and valuable basis of speech competence formation of students of philological specialties, occurred through the creation and development of positive motivation for success, professional motives, cognitive and professional interests, as well as self-determination and realization of the set goals can be effective. To realize the second didactic condition – the creation of speech and informational educational environment for students of philological specialties, the following was done: additional psychological and pedagogical and methodological preparation of the teaching staff; individual routes of mastering of "Pedagogy" and "Pedagogy of higher education" disciplines were constructed; the gradual "immersion" of students into educational and educational-professional situations was realized, which contributed to the formation of the ability to care for the language expressiveness, its correctness, purity during the implementation of the special course of "Speech Competence Formation of Students of Philological Specialties in Higher Education Environment". To realize the third didactic condition – realization of reflective estimation of dynamics of efficiency of

speech competence formation of students of philological specialties, complex psychological and pedagogical diagnostics of speech abilities of students was carried out, which included control, checking, accumulation of statistics data, their analysis, detection; a system of diagnostic criteria for the detection of linguistic talent and indicators of speech competence have been developed and applied.

The effectiveness of the developed didactic conditions was experimentally proved, as the result of the pedagogical experiment resulted in quantitative changes of indicators, which showed significant qualitative transformations in the consciousness and behavior of students of philological specialties, which testified the significant positive dynamics of their speech competence formation. Quantitative indicators in the experimental group were the statistical confirmation of this: the number of students with high level of education increased by 31.3%; by 26.3% - with an average level; by 57.6% the number of students of philological specialties with the initial level of their speech competence formation decreased. The dynamics of changes of respective indicators in the control groups is much lower.

The study does not exhaust all aspects of the problem outlined. The prospect of further scientific research is the question of speech competence formation of students of non-philological specialties in educational environment of higher education institutions.

Keywords: higher education institution, students of philological specialties, speech competence, formation, didactic conditions, educational environment.

Підписано до друку 11.10.2019.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 10/19/2-2

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.